

NAGY IMRE, POGRÁNYI KÁLMÁN:

STATISZTIKAI MÓDSZER A KÁROSÍTÁSOK KÖVETKEZTÉBEN KIESŐ NÖVEDÉK TÉRFOGATÁNAK MEGHATÁROZÁSÁRA

A károsításokból származó növedékkiesés nagyságának pontos meghatározása elengedhetetlen az egyes károsítók erdővédelmi jelentőségének megállapítása, az okozott kár reális felmérése, illetve a védekezés gazdaságossági viszonyainak megítélése szempontjából. A növedékveszteség egzakt kimutatása azonban — mint az eddig kidolgozott eljárások, melyek általában nem tudták eredményeikből kiszűrni a kornak, valamint az egyéb tényezőknek a növedéket erőteljesen befolyásoló hatásait, mutatják — meglehetősen bonyolult feladat, hisz az elméletileg is helyes érték képzéséhez azt a valószínű növedéket kell a ténylegeshez hasonlítani, mely akkor képződött volna, ha — az egyéb tényezők változatlansága mellett — a károsítás nem következik be.

Módszerünk e probléma megoldását a károsított és a kontrollállományok növekedésmenetei között — a károsítás nélküli évek viszonylatában — fennálló határozott és jelentős mértékű korreláció matematikai elemzésével kívánja megközelíteni. Elvi menetét, alkalmazhatóságát, valamint az alkalmazhatóság elméleti és gyakorlati korlátait egy eddig is sokat vizsgált, tipikus növedékveszteséget okozó károsító, a gyapjaslepke (*Lymantria dispar* L.) gradációjának vizsgálatából származó példával szeretnénk illusztrálni. Adatainkat — három erdőrészlet harminc-harminc egyedének húsz évre visszamenő, állományonként összegzett növedéksorát a cser általános növekedésmenetének és a növedékingások okainak feltárását célul tűző, az itt közölteknel lényegesen tágabb körű — saját növedékvizsgálatainkból merítettük.

Sopron körzetben 1960 és 1979 között a gyapjaslepke két gradációját észlelték, amelyek közül az első (1964—1966) a vizsgált erdőrészleteket (*Sopron 60/A*, *Sopron 5/B* és *Nagyecenk 5/H*) — a rendelkezésre álló adatok szerint — csak kis mértékben érintette. Az 1972-től 1975-ig tartó második viszont — miközben a *Nagyecenk 5/H* és a *Sopron 5/B* károsítást nem szenvedett — a *Sopron 60/A*-ban a lombozat teljes (1973), illetve részleges elvesztéséhez vezetett. A módszer bemutatásánál ezen utóbbi károsítás által okozott növedékveszteség meghatározását tűzzük célul, s eltekintünk az első gradáció esetleges hatásainak figyelembe vételétől.

Természetesen nem csupán a hernyókárosítás idejének és mértékének meghatározása fontos feladat, hanem annak eldöntése is, hogy vajon a rágási és növedékkiesési intervallum egybeesik-e, vagy csak bizonyos mértékű átfedés tapasztalható. Mivel e kérdés elméleti megválaszolását növényéletteni ismereteink hiányos volta akadályozta, *matematikai vizsgálatokkal* — a később bemutatandó eljárás sorozatjellegű alkalmazásával, melynek ismertetésétől a korlátozott terjedelem miatt eltekintünk — *valószínűsítettük a két szakasz gyakorlati azonosságát*. Nem zárható ki azonban annak lehetősége, hogy a rágási és növedékveszteségi dinamika eltér egymástól, azonban ennek elemzéséhez a rendelkezésre álló károsítási adatok pontossága nem elégséges.

1. táblázat

A vizsgált állományok relatív növedékeltérés sorai 1960—1979 között (%)

Év	S 60/A	S 5/B	NC 5/H	Év	S 60/A	S 5/B	NC 5/H
1960	-32,1	-22,5	-18,7	1970	1,2	- 1,3	3,3
1961	-14,5	- 2,8	-10,6	1971	- 8,8	1,2	- 8,0
1962	-11,8	-11,8	- 8,5	1972	-12,2	8,8	13,0
1963	-21,5	-15,5	-17,3	1973	-28,6	4,0	-11,5
1964	-29,7	-32,2	-17,1	1974	-30,2	2,2	0,4
1965	- 6,8	-20,3	- 0,9	1975	- 8,0	10,9	25,0
1966	18,2	- 3,2	10,5	1976	- 8,4	- 3,0	- 6,4
1967	30,0	14,5	10,3	1977	6,7	9,8	4,8
1968	- 2,8	3,9	- 4,0	1978	- 3,6	- 0,7	- 6,1
1969	23,7	16,6	16,1	1979	- 5,0	-11,6	2,4

2. táblázat

A relatív növedékeltérések összefüggése a károsítás nélküli éveken

Regressziós adatok		Függvényérték	Konfidencia-sáv	Y' - HY	Y' + HY
X	Y	Y'	HY		
-24,65	-29,70	-34,65	13,93	-48,58	-20,73
-20,60	-32,10	-28,65	13,48	-42,13	-15,16
-16,40	-21,50	-22,42	13,11	-35,53	- 9,30
-10,60	- 6,80	-13,81	12,77	-26,58	- 1,04
-10,15	-11,80	-13,15	12,75	-25,90	- 0,40
- 6,70	-14,50	- 8,03	12,65	-20,68	4,63
- 4,70	- 8,40	- 5,06	12,63	-17,70	7,57
- 4,60	- 5,00	- 4,91	12,63	-17,55	7,72
- 3,40	- 8,80	- 3,13	12,63	-15,77	9,50
- 3,40	- 3,60	- 3,13	12,63	-15,77	9,50
- 0,05	- 2,80	1,83	12,68	-10,85	14,52
1,00	1,20	3,39	12,71	- 9,32	16,10
3,65	18,20	7,32	12,82	- 5,50	20,14
7,30	6,70	12,74	13,04	- 0,30	25,77
12,40	30,00	20,30	13,47	6,83	33,77
16,35	23,70	26,16	13,90	12,26	40,06

A számításmenet első lépése a károsítatlan évek növedékeinek (1960—1979; 1972—1975 kivételével) kiegyenlítése az ún. „Backmann-féle növedékfüggvény-nyel” ($Y = e^{a + blnt + c(\ln t)^2}$), majd a tényleges és kiegyenlített növedéksorok hányadosaiból a relatív növedékeltérés sorok megállapítása, melyeket vizsgált állományaink vonatkozásában az 1. táblázat tartalmazza.

A következő feladat a károsított és kontrollállományok növekedésmenete matematikai összefüggéseinek feltárása a károsítatlan évek viszonylatában, melyhez módszerként az egyváltozós lineáris regresszióanalízist használjuk, ahol a független változó aktuális értékei a két kontrollállomány megfelelő adatainak egyszerű számtani átlagából adódnak. Megjegyzendő, hogy a kiegyenlítéshez valamivel megfelelőbb függvénytípus a harmadfokú polinom, amelynek használatától azonban az egyszerűség és a szemléletesség érdekében eltekintünk. A lineáris regresszió jellemző paramétereit — kiegészítve a $P = 5\%$ hibavalószínűségi szinten vett konfidenciahatárokkal — a 2. táblázatban láthatjuk.

A regressziós egyenlet:

$$Y = 1,48X + 1,91 \quad r^2 = 0,90$$

Relatív növedékveszteségek a Sopron 60/A erdőrésztletben 1972 és 1975 között

Év	X	Y'	HY	Y' - HY	Y	A relatív növedékkiesés	
						való- színű	igazol- ható
						értéke	
%							
1972	10,90	18,08	13,33	4,75	-12,20	30,28	16,95
1973	— 3,75	— 3,65	12,63	—16,28	—28,60	24,95	12,32
1974	1,30	3,84	12,72	— 8,88	—30,20	34,04	21,32
1975	17,95	28,53	14,09	14,44	— 8,00	36,53	22,44

Abszolút (m³/ha) növedékveszteségek a Sopron 60/A erdőrésztletben 1972 és 1975 között

	1972	1973	1974	1975	Összesen
Valószínű v.	1,99	1,59	2,12	2,21	7,91
Igazolható v.	1,11	0,79	1,33	1,36	4,59
Összes növedék	5,77	4,56	4,34	5,57	20,24

A kapott függvény megmutatja, hogy a károsítás nélküli években a kontroll-állományok egy bizonyos relatív növedékeltéréséhez a károsított állomány mely valószínű növedékeltérése tartozik, s a konfidenciahatárok egyben jelzik a növedékeltérés — 95% biztonsági fokon vett — mozgásintervallumát is. Mint látható, a regressziós vizsgálatba vont 16 adatkár egyike sem került e határokon kívülre.

A növedékveszteség relatív értékének meghatározásához ismernünk kell azon valószínű növedékeltéréseket, valamint ezek konfidencia intervallumát, melyeket a károsított állomány akkor hozott volna létre, ha a károsítás nem következik be, majd ezeket össze kell hasonlítanunk a tényleges növedékeltérésekkel. A valószínű értékek és konfidenciahatárok képzése a kontrollállományoknál a károsítási időszakban jelentkező relatív eltéréseknek, mint a független változó aktuális értékeinek, és a korábban feltárt összefüggésnek a segítségével történik. Az adatokat a 3. táblázat foglalja magába, kiegészítve a relatív növedékveszteség valószínű és $P = 5\%$ szinten igazolható értékével.

Az erdészeti gyakorlat számára természetesen a m³/ha mértékegységben kifejezett növedékveszteség lényegesen többet mond. Vizsgált erdőrésztletünk esetén ezen értékek a 4. táblázat adatainak megfelelően alakulnak.

A számértékekből leszűrhető, hogy a vizsgált erdőrésztletben a gyapjaspille négy éven át tartó gradációja 7,9 m³/ha valószínű növedékveszteséget okozott, melynek 4,6 m³-nyi része $P = 5\%$ hibavalószínűségi szinten is igazolható. A két növedékveszteség-értéket a tényleges növedékhez viszonyítva 39, illetve 23%-ot kapunk...

Az eljárás bemutatása után alkalmazásához egyetlen megjegyzést szeretnénk fűzni: A példánkban megjelenő ± 12 —14% szélességű konfidencia intervallum a kontrollállományok megfelelő megválasztásával (azonos földrajzi körzet, hasonló kor, közel megegyező fatermési viszonyok), a minták elemszámának növelésével, az életkort nagyrészt átfogó növedéksorok vizsgálatával, valamint a minták megfelelő csoportosításával, összevonásával ± 5 —8%-ra csökkenthető, amely a módszert alkalmassá teszi a kisebb növedékveszteséget okozó károsítások egzakt vizsgálatára is.